

Novi bezbednosni izazovi sa aspekta ekološke zaštite

HATIDŽA A. BERIŠA, Vojna akademija, Beograd

MILA Č. JEGEŠ, Centar za razvoj i primenu nauke, tehnologije
i informatike, Novi Sad

RADE V. SLAVKOVIĆ, Vojna akademija, Beograd

Pregledni rad

UDC: 351.759.6:504.4(497.11)

551.583

DOI: 10.5937/tehnika1504729B

Na globalnom nivou politika, država, nauka i praksa su uočili problem koji izazivaju klimatske promene a koji se odražavaju na celokupno stanovništvo i planetu Zemlju.

Bezbednosni izazovi koji se manifestuju na globalnom, regionalnom i na nacionalnom nivou, ukazuju na potrebu strategijskog-doktrinarnog i sistemskog pristupa u rešavanju očuvanja društva i ekološke bezbednosti. Pitanje ekološke bezbednosti nije samo globalno i nacionalno pitanje države. To je pitanje od izuzetnog značaja za interes građanskog društva, koje kao da je trenutno isključeno od sopstvene odgovornosti u delu ekološke bezbednosti. U radu se nastoji ukazati na obavezu preduzimanja mera u smislu sprovođenja donetih strategija, politika, zakona, konvencija, deklaracija, rezolucija, sporazuma i ostalih normi koje regulišu oblast ekološke bezbednosti. Cilj ovih normi je da se na osnovu naučnih saznanja, iskustvenih normi i procenjenih uslova donose pravovremene procene i planovi sa definisanim obimom rizika i pretnji, kao i sagledavanje nivoa posledica i odgovora na njih. Takođe, u radu se analizira moć čoveka i njegov uticaj na proces globalizacije i poremećaje koji su nastali klimatskim promenama.

Ključne reči: *globalizacija, klimatske promene, ekološka bezbednost, politika, država, norme i pravila, rizici i pretnje*

1. UVOD

U brojnoj literaturi [1-22] razmatraju se bezbednosni izazovi sa aspekta ekološke zaštite.

S obzirom na sve učestalije klimatske promene, kao i posledice tih promena, gubitke ljudskih života, kao i velika materijalna razaranja, ali i zagađenja ukupne čovekove okoline i života u njoj, čovečanstvo se suočava sa novim izazovima. Oni se ogledaju pre svega u sve većem broju opasnosti generisanih razvojem i primenom novih tehnika i tehnologija, a time i novim pretnjama koje su posledica neprimenjivanja bezbednosnih standarda i procedura u ekološkoj bezbednosti i zaštiti.

Zato države bez obzira na globalizaciju, imaju odgovornost da sačuvaju svoju životnu sredinu i život u njoj, čime čuvaju i svoj identitet i svoje biće.

Prema [1] „Globalizacija je pojava koja ne pripada samo modernom dobu. Istraživanja i dokazi o postojanju svetskih religija i trgovačkih puteva u srednjem

veku ohrabрили su stanovišta da je ovo proces koji ima dugu istoriju. Prvi talas globalizacije je u 16. veku, drugi talas u ekspanziji industrije i treći talas za period nakon završetka hladnog rata.

Prvi veliki talas globalizacije podudara se sa rađanjem modernog evropskog društva u 16 veku, periodu kada Evropa gospodari globalnom arenom, jer doživljava: teritorijalnu ekspanziju, ekomonsko-tehnološku i vojnu superiornost. Drugi talas nastaje u jeku industrijske revolucije oko 1850. godine i traje do Prvog svetskog rata. Od 1800. do 1913. međunarodna trgovina porasla je sa 3 na 33 odsto.“

Politika, država, nauka i praksa su uočili problem koji izazivaju klimatske promene na globalnom nivou, a koji se odražavaju na planetu Zemlju i ukupno stanovništvo na njoj.

Međutim, mere koje se sprovode za smanjenje ekoloških rizika su često sa odloženim dejstvom, ili su nedovoljno efikasne, a posledice su uglavnom velike.

Bezbednosni izazovi koji se manifestuju na globalnom, regionalnom i na nacionalnom nivou ukazuju na potrebu strategijskog-doktrinarnog i sistemskog pristupa u rešavanju očuvanja društva i ekološke bezbednosti.

Adresa autora: dr Hatidža Beriša, Vojna akademija, Beograd, Pavla Jurišića Šturma 33

Rad primljen: 15.06.2015

Rad prihvaćen: 25.06.2015.

Procenjuje se da je potrebna sveobuhvatna mobilnost u rešavanju pitanja ekološke bezbednosti koja je višeznačna. Nauka svojim znanjem, a praksa svojim iskustvom imaju obavezu da suoče politiku i državu sa odgovornošću i posledicama nedovoljnog činjenja na polju ekološke bezbednosti i zaštite, utvrđivanjem strateških i operativnih ciljeva.



Slika 1 - Procenat stanovnika koji smatraju da su klimatske promene posledica ljudske aktivnosti [2]

Koncept nacionalne bezbednosti i dalje je najzastupljeniji u domenu praktičnog oblikovanja bezbednosne funkcije savremene države. Prema [3]: "Bezbednost države (state security), odnosno koncept nacionalne bezbednosti (national security) spada u tzv. stare, tradicionalne pristupe bezbednosti. U središtu bezbednosti nalazi se suverena država, odnosno njen opstanak.

Državna teritorija i nacionalni suverenitet kao vitalne vrednosti i interese koje se štite vojnim kapacitetima i sposobnošću da se odvrati vojna agresija ili da joj se uspešno odgovori." Zajedno sa sistemom nacionalne bezbednosti, koji predstavlja instrumentalizovanu bezbednosnu funkciju države, danas ima širok i višeslojan sadržaj.

Najpre, nacionalna bezbednost podrazumeva funkciju nacionalnih država kojom one štite vlastiti identitet, interese i druge vrednosti koje su istaknute kao bazične za opstanak nacije. Naravno, reč je o širem poimanju nacionalne države, dakle državotvornog naroda/nacije i njenih građana. Kaže se „država američkog naroda“, „država francuske nacije“ itd., ali se podrazumeva šire značenje pojma nacionalne države američkih građana, francuskih građana, građana Republike Srbije itd.

U Nauci o bezbednosti, nalazimo da [4] „Pojedini autori ne prave potrebno razlikovanje između državne i nacionalne bezbednosti. Nikada se, naime, pouzdano ne zna, ukoliko se prethodno ne razjasni, na koji se relevantni objekat bezbednosti misli: na državu kao ustanovu u užem smislu, na etnički određen i po pravilu većinski narod u njoj, na političku zajednicu svih državljana ili, što je najpoželjnije, na sve građane, članove društva o kome je reč, nezavisno od njihove etničke, verske, socijalne ili ideološke pripadnosti.“

2. STRATEŠKI CILJEVI

Strateške ciljeve treba definisati kroz sistemski pristup da je čovek i njegovo okruženje bezbedno sa aspekta ekološke bezbednosti. U pitanju je život čoveka, voda, vazduh, hrana i sve ono što čini život na zemlji.

Termin ekološka bezbednost uvela je Generalna skupština UN, nakon usvajanja „Rezolucije o međunarodnoj ekološkoj bezbednosti (1978. godine)“, kao reakciju na Černobiljsku ekološku i ljudsku katastrofu, a na predlog Mihaila Gorbačova [5].

S obzirom na sve učestaliji broj različitih opasnosti zasnovanih na tehnološkom razvoju država i društva, te sve evidentnijim klimatskim promenama i njihovim posledicama na globalnom i lokalnom nivou, nužno je obezbediti sve uslove za izgradnju ukupnog sistema bezbednosti i zaštite, a u okviru takvog sistema i sistem ekološke zaštite.

Takav sistem ima zadatak da zajednicu čini otpornom i da je spreman za odgovore na sve vidove ekoloških pretnji i izazova. Za materijalizaciju takve strategije nužno je identifikovati sve izazove po ekološku bezbednost šticećenih vrednosti za okruženje, za ljude, za dobra. Takođe, važno je doći do saznanja koje zadatke i mere je nužno preduzeti kako bi se procenjeni rizici sveli na meru prihvatljivog, a zajednica učinila otpornijom od istih.

Ekološke vrednosti - zdrava životna sredina i prirodni resursi, kao vrednosti po sebi ali i kao integralni elementi ukupnog nacionalnog bogatstva - u savremenim državama svrstavaju se u bezbednosnu interesnu sferu ne samo nacionalne države već i na širem bezbednosnom nivou - regionalnom i globalnom.

3. OPERATIVNI CILJEVI

Operativni ciljevi imaju zadatak da obezbede da funkcija ekološke bezbednosti i zaštite postane pitanje koje je značajno za građansko društvo i koje ne sme i ne može da se isključuje od odgovornosti u kreiranju i sprovođenju operativnih ciljeva u ovoj oblasti. Takođe je veoma značajno obezbediti da se funkcija ekološke zaštite uvede u sve poslovne i proizvodne procese, privrede i javnih delatnosti zajednice koji će se permanentno unapređivati i kontrolisati.

Uključivanje svih ljudskih i materijalnih potencijala sasvim sigurno je jedan od preduslova za uspešnost sprovođenja operativnih ciljeva ekološke zaštite u zajednici. Razvoj tehnika i tehnologija, primena procedura i standarda u domenu ekološke bezbednosti podrazumeva kadrovsku profilisanost i kompetentnost. To svakako podrazumeva određeni finansijski obuhvat sredstava za realizaciju planiranog, njegove izvore i njegovu plansku realizaciju.

Funkcija ekološke bezbednosti i zaštite kao operativni cilj sagledava deo koji reguliše ukupnu koordinaciju zajednice, normativnu uređenost, donošenje odluka u svim sferama i na svim nivoima života zajednice, planiranje zaštite, sprovođenje zaštite, opremanje za zaštitu, obučavanje i osposobljavanje za zaštitu, ekološka edukacija, edukacija edukatora, kontrola i nadzor u okviru sprovođenja ovih ciljeva u zajednici.

Ekološka bezbednost i zaštita se uspostavlja prema načelu:

- jedinstvenosti sa elementima posebnosti i poštovanja nivoa subordinacije na nivou zajednice;
- racionalnosti koje uključuje sve raspoložive resurse (ljudske i materijalne, organizacione);
- sveobuhvatnosti koje ima zadatak da organizaciono i funkcionalno obezbedi preventivno delovanje, efikasno delovanje u otklanjanju posledica i izvora ugrožavanja, sa mogućnošću istovremenog delovanja na više nivoa i pravaca sa ciljem postizanja najcelishodnijih efekata;
- selektivnosti koje ima za cilj precizno i neprekidno definisanje, delegiranje i definisanje zadataka u zajednici prema nosiocima;
- prilagodljivosti koje ima zadatak osposobljavanja za brzo i funkcionalno delovanje u skladu sa novonastalim promenama u zajednici;
- pouzdanosti koje ima sposobnost da u delu ekološke bezbednosti i zaštite, pojedinac i grupa, kao i sistem deluju u skladu sa procedurama i definisanim standardima.

Sistem ekološke bezbednosti nužno bi trebao da obuhvata elemente koji mu omogućavaju funkciju, a odnose se na; činioce, prava, obaveze, nadležnosti, odgovornosti, strukturu i funkciju odnosa, poslove, metode rada, mere, postupke i sredstva. Činioci u sistemu su svi oni koji čine zajednicu, uže ili šire, u zavisnosti kako posmatramo. Međutim, ono što nužno moramo da definišemo su svi ekološki rizici i pretnje, oblici i načini ugrožavanja, i izloženost raznolikim i neprekidnim prirodnim i čovekovim uticajima, veštački izazvanim opasnostima, čije su moguće posledice velike direktne ili indirektno štete po ljude i životnu sredinu, po dobra i zdravlje, po vodu i vazduh, po zemlju. U članku UN: Svetski gubici od katastrofa do 300 milijardi dolara [6] se konstatuje da "Svetski ekonomski gubici od prirodnih katastrofa poput zemljotresa, poplava, suša i ciklona godišnje dostižu od 250 do 300 milijardi dolara (npr. prema podacima UN, ukupne štete od prirodnih katastrofa u svetu u 2014. godini su bile blizu 300 milijardi dolara). U izveštaju UN kancelarije za smanjenje rizika od katastrofa procenjuje se da bi ulaganje šest milijardi dolara godišnje uz napore za smanjivanje opasnosti od prirodnih katastrofa spasilo svet od gubitka 360 milijardi dolara u narednih 15

godina. „Ovaj izveštaj je poziv na buđenje zemljama kako bi povećale ulaganja u pametna rešenja za jačanje otpornosti na katastrofe”, rekla je predstavница te kancelarije UN Margareta Valstrem. Ona je rekla i da će to biti glavna tema treće Svetske konferencije o smanjenju opasnosti od katastrofa koja će se održati u Japanu (održana je od 14. do 18. marta ove godine).”

Vrednosti zajednice koje su izložene ekološkom ugrožavanju su pre svega: životi i zdravlje ljudi, infrastrukturni objekti privrede i javnih delatnosti zajednice, proizvodni i radni procesi u zajednici, kapital zajednice, imovina članova zajednice i same zajednice. Životna i radna sredina koja obuhvata vodu, vazduh, zemlju, hranu i sve što je život u zajednici.

Ekološka bezbednost može biti narušena ljudskim delovanjem usled: neznanja, incidenta, lošeg projektovanja, zbog uzroka koji se nalaze unutar ili izvan državnih granica. Ekološka bezbednost može se definisati i na način da je to termin koji povezuje uslove životne sredine sa uslovima ukupne bezbednosti. U tom smislu, ekološka bezbednost obuhvata rešavanje problema koji mogu nastati zbog: nedostatka resursa, degradacije životne sredine, biološke opasnosti, klimatskih promena, itd.

Na stanje ekološke bezbednosti u jednoj zajednici po stepenu i kvalitetu, naročito utiče:

- ekonomska situacija zajednice
- pojavni oblici ekoloških rizika i pretnji koji su u vezi sa nepoštovanjem procedura i standarda
- tendencija rasta elementarnih nepogoda-prirodnih katastrofa (zemljotresi, poplave, klizišta, požari, snežni nanosi i padavine, olujni vetrovi itd.)
- tendencija rasta tehničko-tehnoloških nesreća i akcidenata (požari, eksplozije, erupcija, emisija opasnih ili štetnih tečnih ili gasovitih materija, nuklearne i radiološke nesreće)
- nedovoljna zakonska uređenost oblasti ekološke bezbednosti i zaštite u zajednici
- nedovoljna obučanost zajednice u merama preventivne bezbednosna i ekološka kultura u zajednici
- stav politike u odnosu na ekološku bezbednost i zaštitu
- krivična dela kojima se društvu nanosi šteta u ekološkoj bezbednosti i zaštiti, a odnose se naročito na nesprovođenje zakonom definisanih normi, procedura i standarda
- sabotaze i odstupanja od tehnoloških postupaka i izazivanje ekoloških nesreća
- razne vrste zagađenja i puštanja otrovnih materija u zemlju, vode i bunare
- krivična dela privrednog kriminala koja vrše članovi zajednice najčešće u sprezi sa poslovnim

- partnerima iz zemlje ili inostranstva, ili samostalno, kao i razne vrste zloupotreba, korupcijom, mitom, a naročito kada se proglašavaju vanredne situacije za određene prostore ili zajednice
- krivična dela izazivanja opšte opasnosti i krivična dela protiv zdravlja ljudi i šivotne sredine izvršene činjenjem ili nečinjenjem, (primer; poplave i zloupotrebe uginulih životinja, namirnica koje su ekološki neispravne itd.)
 - kršenje propisa o zaštiti, čuvanju i unapređenju životne sredine
 - nepreduzimanje mera za sprečavanje ili onemogućavanje zagađivanja
 - nepostupanje po propisima ili tehničkim pravilima o ekološkoj i bezbednosnoj zaštiti
 - socijalni i drugi nemiri u dužem vremenskom periodu koji mogu da destabilizuju zajednicu i utiču na ukupno funkcionisanje zajednice čime se narušava i poredak u ekološkoj bezbednosti.

To nadalje ima za cilj bezbedno i zdravo okruženje svakog člana zajednice, zaštita zdravlja, smanjenje rizika od ugrožavanja ljudi, čovekove okoline i dobara. Svi ovi elementi imaju jedinstven cilj koji se ogleda u pravovremenom sagledavanju i procenjivanju ekoloških rizika, njihovoj prevenciji i identifikaciji, kao i preduzimanju mera za odgovor na nastupajući rizik i njegovom upravljanju i dovođenju na meru prihvatljivog.

U strateškom smislu, ekološka bezbednost se zasniva na pravovremenom procenjivanju, planiranju, preveniranju i upravljanju rizikom. Rizik, samo po svojoj definiciji, predstavlja proizvod verovatnoće da se neželjeni, odnosno analizirani događaj desi i njegovih posledica po ekologiju, ekonomiju, zdravlje ljudi u zajednici, zagađenje vode, zemlje, vazduha itd.

Upravljanje ekološkim rizicima i pretnjama obezbeđuje savremeni proaktivni pristup koji omogućava zajednicama da efikasno sprovedu plan i procenu u domenu ekološke bezbednosti i da funkcionišu sa poznatim i prihvatljivim nivoom rizika. Za razliku od klasičnog reaktivnog pristupa, proaktivni način ukazuje na način kako da se realizuje upravljanje ekološkim rizicima i pretnjama, u cilju podizanja ukupne bezbednosti zajednice.

Efikasni proaktivni pristup može pomoći zajednici da redukuje broj ekoloških incidenata u budućnosti. Svaka zajednica i društva u celini moraju imati pozitivan pristup da primenjuju i poboljšavaju postojeće reaktivne pristupe kao odgovor na incidente, a uporedo sa tim da razvijaju i dugoročno unapređuju proaktivnu metodologiju ekološke bezbednosti.

Generalno, svaka metodologija upravljanja ekološkom zaštitom i njenim rizicima, na najvišem nivou se zasniva na sledećim opštim procedurama:

- identifikacija svih vrsta resursa u zajednici
- određivanje štete od ekološkog ugrožavanja svih resursa u zajednici
- identifikacija bezbednosnih nedostataka koje činioci ugrožavanja mogu iskoristiti
- određivanje načina za minimizaciju rizika ekološkog ugrožavanja primenjivanjem odgovarajućih upravljačkih mera.

Metodološki, proaktivno upravljanje ekološkim rizicima i pretnjama predstavlja proces zasnovan na međunarodnim i nacionalnim strategijama, politikama, standardima i procedurama koji ustanovljavaju razne upravljačke modele primenjenih u interaktivnom postupku kroz četiri faze:

- Prva faza predstavlja: procenu ekološkog rizika;
- Druga faza predstavlja: donošenje odluka na bazi procene ekološkog rizika;
- Treća faza predstavlja: implementaciju upravljanja ekološkim rizicima;
- Četvrta faza predstavlja: merenje efikasnosti primenjenih rešenja upravljanja ekološkim rizikom;

Svaka faza procenjenog upravljanja ekološkim rizikom sastoji se od više komponenti i izvršnih koraka. Pošto se procenjuje i predviđa da proces upravljanja ekološkim rizicima neprekidno traje, novi ciklus startuje sa novom procenom ekološkog rizika.

Periodičnost sa kojom se izvršava ciklus zavisi od tipa zajednice ili društva, ali se smatra da je godišnji ciklus dovoljno dug da zajednica izvrši proaktivni monitoring za nove resurse, bezbednosne nedostatke i ugrožavanja i na osnovu toga odredi nova rešenja za upravljanje ekološkim rizicima.

Iz ovih razloga neophodno je da se u svakoj kompleksnoj zajednici ili društvu uspostavi funkcija koja će kontinuirano da se bavi poslovima upravljanja ekološkom zaštitom i istraživanjima bezbednosnih i ekoloških rizika kroz navedene četiri faze aktivnosti.

U navedenom periodu, u okviru razvoja metodologije upravljanja ekološkim rizicima, definisane su komponente svake faze ciklusa procesa upravljanja ekološkim rizicima. Posebno je važno definisati procenu rizika, koja se sastoji iz sledećih elemenata i aktivnosti:

- planiranje,
- prikupljanje podataka,
- identifikacija ekoloških rizika i pretnji.

U fazi procene rizika prikupljaju se podaci o resursima i rizicima koji se zatim koriste za pravljenje liste prioriteta. Pored planiranja aktivnosti u ovoj fazi se definišu i svi drugi dokumenti koje čine:

- obrasci za prikupljanje podataka u zajednici o ekološkim rizicima, kao i ukupnim rizicima,

- lista prioritetnih ukupnih rizika i ekoloških rizika.

Rezultat faze procene rizika (rizik se najčešće definiše kao: proizvod verovatnoće da će se neželjeni odnosno analizirani događaj desiti i njegovih posledica (npr. ekonomskih, ekoloških i/ili drugih) [7]) je lista prioriteta rizika koja obuhvata kvalitativno rangiranje rizika i njihovu kvantitativnu procenu, što se dalje koristi u sledećoj fazi donošenja odluka za procenu i izbor optimalnog rešenja upravljanja ekološkim i bezbednosnim rizicima. Model koji opisujemo je funkcionalni model poslovne funkcije koji zajednici ili društvu omogućava sagledavanje svih esencijalnih funkcija i procesa, a koji se ogledaju u:

- Rukovođenju
- Planiranju
- Upravljanju svim vrstama rizika
- Monitoringu
- Kontrolu / nadzoru / inspekciji
- Istraživanju
- Edukaciji
- Informacionom sistemu upravljanja na nivou društva i zajednice.

Za definisanje pravca razvoja i kontrolu realizacije komponenti sistema bezbednosnih izazova sa aspekta ekološke zaštite, nužno je da se podsetimo na činjenicu da bezbednosni izazovi sa aspekta ekološke zaštite nužno moraju da analiziraju prošlost kako bi upravljali sadašnnošću i predviđali budućnost.

Ukoliko se analiziraju bezbednosni rizici u poslednjih sto godina, jasno se uočava da su globalne promene donele narastajući broj katastrofa i nesreća svih vrsta, ali broj ljudskih žrtava ne opravdava ni jedno tehnološko dostignuće, a broj obolelih i zagađenje planete nas opominje da od nas samih zavisi gde se danas nalazimo i gde planiramo da budemo sutra. Takođe, ne možemo prenebregnuti činjenicu da je uglavnom ljudski faktor presudan u neorganizovanju i nepreduzimanju mera preventivne i sistemske zaštite.

Ukoliko se vratimo jednu godinu unazad možemo konstatovati da je dve trećine Republike Srbije u 2014. godini pretrpelo štete od posledica poplava, klizišta, snežnih nanosa, grada i zemljotresa. Premijer Srbije je, na prezentaciji „Nacionalnog programa upravljanja rizikom od elementarnih nepogoda”, održanoj 04.03.2015. godine u Beogradu, naveo podatak da je svaki dinar uložen u prevenciju jednak sedam dinara koji se troše na obnovu. Srbija je do sada na godišnjem nivou gubila 130 miliona evra zbog poplava, na suše još više, a prošle godine su katastrofalne poplave koštale 1,7 milijardi evra. Srbija želi da razmišlja unapred i pravi planove unapred, da preventivnim merama smanjuje rizike i posledice.

4. EKOLOŠKA SVEST

Bezbednosna kultura i svest svakog pojedinca proističe iz same činjenice da je čovek još u praistorijskom dobu imao potrebu (nagon) da štiti sebe i svoj plen za sebe. Razvojem države i društva razvija se i svest čoveka o svojoj bezbednosti i bezbednosnoj kulturi. Bezbednosna kultura je imala svoj istorijat i lestvicu kojom se kretala u skladu sa tehničko tehnološkim dostignućima i standardima. Bezbednosna kultura se razvijala uporedo sa razvojem industrije, tehnike i tehnologije, i kretala se od patološke, preko reaktivne i proračunate do proaktivne i produktivne. Dostizanje željenog cilja na HSSE (Health, Safety, Security and Environment) lestvici, doprinosi stalno usavršavanje, povećani nivo informisanosti sa povećanjem uzajamnog poverenja i kompetentnosti.

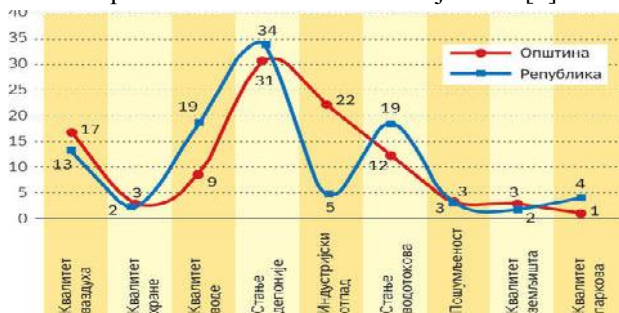
Po našem mišljenju, uloga bezbednosne kulture je da se obrazovanjem, vaspitanjem i iskustvom pojedinaca, društvenih grupa i naroda dostigne takav nivo svesti o bezbednosti kod stanovništva, koji će prominiti njihovo mišljenje, ponašanje i odnos prema bezbednosnim pitanjima. Taj odnos prema bezbednosti mora biti u skladu sa postojećim sistemom bezbednosti, ne dovodeći u pitanje opstanak ljudi kao i drugih subjekata bezbednosti. Na neki način, konceptom bezbednosti postavljaju se poželjni standardi u razmišljanju i ophođenju prema bezbednosti; ono što je promišljeno savremenim konceptom bezbednosti, kulturom bezbednosti se pretače u stvarnost.

Iako je briga o zaštiti prirode oduvek postojala, do razvoja ekološke svesti dolazi postavljenjem prvih teorija o životnoj sredini koje se vezuju za drugu polovinu XVIII veka. Od tada do danas izdvajamo sledeće teorije o životnoj sredini: teorija bentamista, maltuzijanstva, granice rasta globalne ravnoteže, organskog rasta, preobražaja međunarodnog poretka, postojanog stanja, nivoa života, postindustrijskog doba, decentralizacije društvenog sistema, globalnog matematičkog modela (konceptualnog modela) biosfere, ekološke politike, teorijske postavke ekoloških dimenzija i mnoge druge. Teorija bentamista zasnivala se na težnji za poboljšanjem higijenskih uslova stanovanja u radničkim naseljima, mahom podignuta u blizini industrijskih pogona i rudarskih kopova. Nedostatak teorije bentamista ogledao se u pristupu obezbeđivanja samo što efikasnijih uslova rada. Teorija maltuzijanstva skrenula je pažnju na problem rasta ljudske populacije. Polazila je od konstatacije da se ljudska populacija brže povećavala (geometrijska progresija), od proizvodnje sredstava za život (aritmetička progresija).

Osnovno polazište koncepcije aktivne zaštite životne sredine, jeste da se životna sredina mora zaštititi i unaprediti u celini. Zaštitom životne sredine moraju biti obuhvaćeni svi njeni elementi, bez obzira što zaštita

pojedinih segmenata zahteva posebne pristupe i naučne poduhvate. U vezi sa tim potrebno je uvek i svuda voditi računa o složenosti ekoloških odnosa i procesa. Kod niza odgovarajućih akcija zaštite i unapređenja životne sredine potrebno je polaziti od činjenice da su odnosi između čoveka i prostora koji ga okružuje, i prirodni i društveni. Iz pravilnog, svrsishodnog i savremenog regulisanja odnosa u sistemu čovek-tehnologija-priroda, moguće je definisati pravu strategiju zaštite životne sredine. Sve ovo ukazuje na potrebu da se na sve moguće načine mora izbegavati neadekvatno i nenamensko korišćenje životne sredine [8].

Kada uopšte posmatramo svet oko nas, onda ekološki problem svakako čine jedno od ključnih obeležja današnje civilizacije. Ekološki problem se može definisati kao „bilo koja promena stanja u fizičkoj sredini, do koje je došlo usled ljudske aktivnosti kojom se narušava to stanje, a koja ima posledice koje je društvo smatra neprihvatljivim po već prihvaćenim ekološkim normama“. Ovi problemi se mogu prepoznati na različitim nivoima i to: na globalnom - zagrevanje atmosfere i smanjivanje ozonskog omotača, na regionalnom - kisele kiše, zagađivanje podzemnih voda, izlivanje ulja i nafte, i na lokalnom – gde se uglavnom radi o zagađenju vode, vazduha, kao i neadekvatnom odlaganju različitih vrsta otpada. Slika 2 izražava mišljenje građana Srbije o tome koji su, po njima, najznačajniji ekološki problemi na nivou lokalne zajednice [9].



Slika 2 – Značajnost ekoloških problema po mišljenju građana Srbije

Ni jedan od navedenih ekoloških problema nije moguće do kraja rešiti ukoliko se ne usredsredimo na menjanje ljudskog ponašanja, jer koliko god da podstičemo proces remedijacije metodama proizašlim iz istraživanja u okviru prirodnih nauka, ako ljudsko ponašanje ostaje nepromenjeno, mi ćemo se iznova i iznova sretati sa istim ili čak novim i opasnijim problemima.

Na osnovu iznetog do sada može da konstatujemo da je ekološka svest spoznaja o značaju životne sredine i o potrebi da se ona očuva i, kad je to moguće, unapredi i to kako za sadašnju tako i za buduće generacije. Pritom se ne radi samo o interesu ljudi već o potrebi očuvanja biosfere naše planete u celini. Ekološka svest se stiče pre svega obrazovanjem i to ne

samo u školi već i u porodici, preko mas medija i na druge načine, uključujući tu i učešće u radu ekoloških organizacija. Značajnu ulogu u ovom procesu mogu da imaju i dobro koncipirani pravni propisi (odmerene kazne i nagrade, jačanje institucija koje se bave sprovođenjem propisa itd.). „Ekološka svest i bezbednosna kultura se u kontekstu Srbije moraju posmatrati kao rezultat delovanja više faktora: od konkretnih ekoloških problema i stepena uticaja ekoloških aktivista (kao „podsticaja odozdo“), preko koncepcije medijskog izveštavanja o ekološkim problemima (kao medijatora), do delovanja nacionalnih i globalnih institucija (kao „podsticaja odozgo“), a sve u okviru specifičnog društvenog konteksta” [10].

Prema našem mišljenju, bezbednosna kultura u savremenim shvatanjima bezbednosti je takav obrazac mišljenja, ponašanja i ophođenja, kojim se uzimaju u obzir opsežna shvatanja pojma bezbednosti, tačnije uzimaju se u obzir svi zahtevi koji su postavljeni novim konceptom. Njome se moraju uvažiti sve vrste oblika bezbednosti: pojedinačne, vojne, ekološke, ekonomske i dr. Ona svojim okvirom obuhvata i oživotvoravanje zamisli pojedinačne i kolektivne bezbednosti, kolektivne odbrane i unapređenja i širenja stabilnosti. Može se konačno potvrditi da je kultura bezbednosti promenljiva kategorija koja se pod uticajem promene sistema i koncepta bezbednosti menja. Koliko široko shvatamo bezbednost, toliko shvatamo i kulturu bezbednosti, koliko referentnih objekata razaznajemo toliko nam je i kultura bezbednosti složenija.

Da na kraju ovog dela rada citiramo neke zaključke iz članka „Niska svest o značaju ekologije” [9]: „Veliki broj građana Srbije, njih 38 odsto, radije bi se odrekao ubrzanog industrijskog razvoja i boljeg životnog standarda nego zdrave životne sredine, pokazuju rezultati juče objavljenog istraživanja koje je u okviru akcije „Očistimo Srbiju” za Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja sproveo CeSID na reprezentativnom uzorku od 1.688 ispitanika. Obrnuto bi odlučilo 10 odsto manje građana Srbije. Ipak, s prvim navedenim nalazom donekle se kosi podatak da ekološki problemi predstavljaju najbitnija pitanja samo za tri odsto stanovništva. Nažalost, tek svaki deseti ispitanik spreman je na veoma veliko, konkretno angažovanje u ekološkim akcijama.”

“Prema rečima Zorana Lučića, izvršnog direktora CeSID-a, građani nisu mnogo obavešteni o problematici zaštite životne sredine – tek 23 odsto njih izjavilo je da poznaje ekološke teme u velikoj meri.”

5. ZAKLJUČCI

Pitanja ekološke bezbednosti i zaštite životne sredine jesu pitanja ukupne bezbednosti, jer direktno izazivaju: otvorene sukobe, imaju potencijal da destabilizuju u stanje u društvu, mogu dovesti do raseljavanja

stanovništva, pa čak i do raspada države. Životna sredina i pitanje ekološke bezbednosti je legitimno nacionalno, ali i planetarno pitanje i zavisi od političke, društvene, kulturne, verske, ekonomske i svake druge podrške i saradnje. U tom kontekstu su važne norme i pravila koja su obavezujuće za institucije društva i građane kroz sprovođenje normativno pravnih regulativa.

Donete strategije, politike, zakone, konvencije, deklaracije, rezolucije, sporazume, norme i akta od zajednice, materijalizovati kroz:

- sagledavanje i identifikovanje svih vrsta ekoloških rizika;
- sagledavanje ukupnih ekoloških zahteva i potreba u zajednici;
- sagledavanje i metodološki organizaciono i tehnološko određivanje i uspostavljanje sistema i mehanizama ekološke zaštite uz uvođenje ekoloških standarda;
- sagledavanje uvođenja modelovanja, projektovanja i implementacije ekološke zaštite u zajednicu čime se svaki pojedinac čini nosiocem iste;
- podizanje ukupne svesti i ekološke bezbednosti i kulture kod svakog pojedinca u zajednici, što je bitan preduslov efikasnosti funkcionisanja sistema ekološke zaštite;
- sagledavanje i analiziranje uloge politike i države i njenog uticaja kako u delu zakonodavnog opusa, tako i u delu izvršnog i kontrolnog u ukupnim procesima;
- uticaja čoveka u procesu globalizacije i poremećaja koji nastaju klimatskim promenama.

Za realizaciju navedenih elemenata u ekološkoj bezbednosti i zaštiti, delegiraju se kao nosioci; politika, država, lokalna zajednica, organizacije, sredstva informisanja, pisana i elektronska, građani i pojedinci.

Ekološka kultura je nezaobilazni element ekološke svesti, budući da se ona ne temelji samo na određenim ličnim i kolektivnim ekološkim saznanjima, već i na konkretnoj akciji društva u cilju traženja rešenja ekoloških problema društvenoj zajednici. Sigurno jedan od najvažnijih elemenata ekološke svesti je ekološko znanje, kao neophodan preduslov za formiranje ekološke etike i dobre osnove za procenu ugroženosti životne sredine. Ustanovljavanjem ekološkog znanja stvoreni su uslovi u bliskoj budućnosti za uspostavljanje adekvatnog obrazovanja za zaštitu životne sredine sa ciljem kreiranja harmonije na relaciji čovek-priroda-društvo-tehnika.

Ekološka kultura treba da izrazi jedinstvo prirode i društva i da omogući razvoj suštinskih moći čoveka u procesu duhovnog i materijalnog osvajanja prirode u cilju očuvanja njene celovitosti. Ona nije ništa drugo do deo opšte kulture koji determiniše odnos čoveka/

društva prema životnoj sredini shvaćenoj kao ukupnost prirodnih i društvenih elemenata. Za njen nastanak potrebne su promene u vrednosnim sistemima pojedinaca i društva, kvalitativne promene u društvenoj svesti i formiranje ekološke svesti i ekološke etike [11].

U formiranju ekološke kulture savremenog čoveka važnu ulogu ima sistem ekološkog obrazovanja i vaspitanja. Obrazovno - vaspitni proces u funkciji zaštite i unapređivanja životne sredine predstavlja svesno i plansko razvijanje znanja o čovekovoj sredini u toku čitavog života, koje ima za cilj razvijanje svesti o osnovnim karakteristikama čovekove sredine, odnosa u njoj i odnosa prema njoj, na osnovu koje će čovek težiti očuvanju i unapređivanju sredine. Ekološko obrazovanje treba da pruži veoma sigurna znanja o osnovnim ekološkim pitanjima savremenog društva, razvija kritički stav prema rastućoj degradaciji životne sredine i ukazuje na neophodnost racionalnog korišćenja prirodnih resursa.

NAPOMENA

Rad je prezentovan na 7. Naučno-stručnoj konferenciji sa međunarodnim učešćem "Globalizacija, klimatske promene i ekološki aspekti zaštite prostora u urbanim sistemima", održanoj u Beogradu, 21. maja 2015. godine.

LITERATURA

- [1] Nešković S., Globalizacija životne sredine i međunarodna saradnja u eko-bezbednosti, I Scientific Conference with international participation Ecologic Safety in Postmodern Environment, Banja Luka, RS, BIH, str. 2, 26-27. jun, 2009.
- [2] <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Vremevremenskih-nepogoda/Amerikanci-sumnjaju-u-klimatske-promene.sr.html>, Politika online, 03. 08. 2014.
- [3] Mijalković, S, Nacionalna bezbednost, Kriminalističko policijska akademija Beograd, str. 58, 2009.
- [4] Simić, D, Sistem bezbednosti, str 29, Beograd, 2002.
- [5] Arežina, V, Problemi merenja ekološke bezbednosti, str. 172, MTS Gajić, 2010.
- [6] <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/UN-Svetski-gubici-od-katastrofa-do-300-milijardi-dolara.lt.html>, Politika online, 04.03.2015.
- [7] Jegeš, M, Integrisani sistem bezbednosti Naftne industrije Srbije, Prvi međunarodni naučni skup „Privatna bezbednost – stanje i perspektive“, Zbornik radova, str. 431, Novi Sad, 14. novembar 2008.

- [8] Rajović G, Ekološka svest kao osnova održivog razvoja ruralnih prostora Crne Gore, "Ecologica", Načno-stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije, No. 49, Beograd, str. 63-68, 2007.
- [9] http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Niska_svesto_znachaju_ekologije.lt.html, Politika online, 10.03.2009.
- [10] Pajvančić, A, Ristić, D, Ekološka svest stanovnika vojvođanskih gradova na Dunavu, TEME, No. 2, str. 549-568, 2011.
- [11] Milojević, V, Ekologija – humanizam – kultura, TEME, str. 258, No. 2, 2002.
- [12] Marković I. S, Pejanović, Lj., Zaštita životne sredine u politici održivog razvoja, Fakultet za pravne i poslovne studije Dr. Lazar Vrkatić, Novi Sad, 2012.
- [13] Črnjar, M, Ekonomika i politika zaštite okoliša, Rijeka, Ekonomski fakultet i Glosa, 2002.
- [14] Barry, B, „People, States & Fear, An Agenda for International Securities Studies in the Postcold War Era”, 2nd edition, Pearson Education Limited, London, 1991.
- [15] Maćejka M. M, „Ekološki menadžment”, Evropski univerzitet za internacionalni menadžment i biznis, Beograd, 2001.
- [16] Bogdanović, S, Ilić, M, IPC-Evropska iskustva, Novi Sad, 2003.
- [17] Bogdanović, S, (urednik), Direktive EU u fokusu, Novi Sad, 2002.
- [18] Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, Službeni glasnik RS, Beograd, 2009.
- [19] Đorđević, J, Nova ekološka etika i zaštita životne sredine, TM G XXVI, Br. 2 str. 235-234, 2002.
- [20] Pendić, Z, Tašin, B, Jovanović, Lj, Lačnjevac, Č, Pendić, R, Milivojević, Z, Primena Codex Alimentarius HACCP sistema u vodovodnim organizacijama radi snabdevanja stanovništva bezbednom pijaćom vodom, TEHNIKA, No. 2, str. 865-870, 2011.
- [21] Đurić, B, Jegeš, M, Srbija u makazama energetske bezbednosti, Časopis Civitas, br.2, Novi Sad, str. 231, 2011.
- [22] Beriša, H, Jegeš, M, Strateško planiranje razvoja energetike i energetska politika sa aspekta bezbednosti, Međunarodni simpozijum Energetika Zbornik radova, Zlatibor, 24-27. mart 2015, st.64-74, 2015.

SUMMARY

NEW SECURITY CHALLENGES IN VIEW OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

At the global within policy, government, science and practice have noticed difficulties that cause climate change which reflect the entire population of the planet earth.

Security challenges that manifest themselves at the global, regional and national levels, indicate the need strategies - doctrinal and systematic approach to solving the preservation of society and environmental security. The issue of environmental security is not only the global and the national government. This is an issue of great importance to the interests of civil society, which, as it is currently excluded from their own responsibility in the work of environmental security. This paper examines the obligation to take measures to give effect to the adopted strategies, policies, laws, conventions, declarations, resolutions, agreements and other norms that regulate the area of environmental security. The goal of these standards is to be based on scientific knowledge, experiential norms and estimated conditions make timely assessments and plans with defined scope risks and threats, as well as understanding the consequences levels and response to them. Ditto, the paper analyzes the power of man and its impact on the process of globalization and disorders that are incurred by climate change.

Key words: *globalization, climate change, environmental security, politics, government, norms and rules, risks and threats*